

**ХАРАКТЕРИЗИРАНЕ И СЪХРАНЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКИ АВТОХТОННИ ПОРОДИ КОЗИ
CHARACTERIZATION AND CONSERVATION OF BULGARIAN AUTOCHTHONOUS GOAT BREEDS****Сидер Седефчев¹, Атанас Вучков², Атила Седефчев³
Sider Sedefchev¹, Atanas Vuchkov², Atila Sedefchev³**¹Българско дружество за опазване на биологичното разнообразие "Семпервива", Перник²Аграрен университет – Пловдив³Асоциация за автохтонни породи кози в България* - Перник¹Bulgarian Biodiversity Preservation Society – Semperviva, Pernik²Agricultural University – Plovdiv³Association for Autochthonous Goat Breeds in Bulgaria* – Pernik***E-mail: aagbbg@gmail.com****Резюме**

Местните кози в България все още не са добре проучени. В литературата всички местни популации се споменават под общото название „местни кози“.

Българското дружество за опазване на биологичното разнообразие „Семпервива“ след 2000 г. започна наблюдения и предприе действия по съхраняване и презентирание пред обществеността на две отделни местни популации от местни дългокосмести кози – Калоферска дългокосместа коза и Българска виторога дългокосместа коза. Калоферската дългокосместа коза е специфична, атрактивна местна порода. Описана е за първи път едва преди няколко години.

В миналото Български витороги дългокосмести кози са била изнесени в Германия. Вече повече от 40 години породата се отглежда там чистопородно. Същевременно в своята родина тази коза доскоро беше пренебрегвана.

Поради своите малки популации и двете породи попадат във FAO категорията „Застрашени породи“. Нужно е да се предприемат спешни мерки за тяхното устойчиво съхраняване.

Abstract

The autochthonous goat breeds in Bulgaria are still not well investigated. All local populations are mentioned under the common name *local goats* in the literature because of that fact.

BBPS Semperviva have undertaken field investigations since the year 2000, as well as steps for characterization and monitoring of two autochthonous goat breeds – *Kalofer Long-haired* and *Bulgarian Screwhorn Long-haired*. The *Kalofer Long-haired* goat is a specific and attractive old local breed described for the first time a few years ago. In the past Bulgarian screwhorn long-haired goats were exported to Germany. For more than 40 years they are purebred there. During the same period, this local breed was almost neglected in its country of origin.

Because of their small population, both breeds are endangered by extinction. Urgent measures for their sustainable conservation are necessary to be taken.

Ключови думи: дългокосместа, калоферска, виторога, коза, породи.

Key words: *Kalofer Long-haired*, *screwhorn*, *goat*, *breeds*.

ВЪВЕДЕНИЕ

Местните кози в България дълго време са били извън фокуса на специалистите по животновъдство. В редките случаи, когато се пише за тях, те се описват като обща група „местни кози“ и само се споменава, че съществуват различни местни кози, отличаващи се по цвят, постановка на рогата и ръст. Още в началото на XX век горските специалисти обявяват козата за

основен враг на гората и това ограничава броя на козите в планинските и полупланинските райони на страната. Отрицателният образ на козата, създаден в индустриализиращата се България от XX век, доведе до твърде слаб интерес към местните кози от страна на специалистите по развъждане. Отделни становища за реабилитация на местните кози изказва Хлеббаров (1934) още в първата половина на XX век, но от това не

последват ефективни действия в положителна насока. Впоследствие предприетите мерки за кръстосване на местните кози с интродуцирани високопродуктивни породи, с цел получаване на по-високопродуктивна порода българска коза, оказват допълнително негативен ефект върху съхраняването и развитието на популацията от местни кози. Целта на настоящата статия е да се отидиференцират и да се опишат две отделни популации местни дългокосмести кози, които имат характеристиките на две отделни породи.

ИСТОРИЧЕСКИ СВЕДЕНИЯ

Обособяването и формирането на различни популации от местни дългокосмести кози води началото си далече назад в историята. Дългокосмести кози твърде отдавна се отглеждат и се развѣждат в планинските райони на страната за производство на месо, мляко, кожи и козина. Изображения на кози се срещат в произведенията на древната тракийска пластика и ювелирно изкуство. През XVII и XVIII век в османски източници се споменава, че в тогавашната „Карловска кааза“ са отглеждани многобройни стада от кози. От там към Мала Азия са изнасяни значителни количества козя пастърма, козе сирене и обработени кози кожи. Дългата козина на козите е била сигурна защита срещу валежите и неблагоприятните климатични условия във високите планини. От козината се произвеждали козяци, дисаги, ямурлуци, килими, изтривалки, чулове и въжета (Неделчев и кол., 2010).

Хлебаров (1934) споменава, че през 1926 г. популацията на козите в страната е 1 260 598 глави, и отбелязва, че поради гоненията от горските власти има тенденция към намаляване на броя им. За сравнение през 1910 г. козите са били 1 464 719 глави. С незначителни изключения това са местни кози. Хлебаров (1934) констатира, че въпреки, че в страната съществуват различни по екстериор групи кози, все още не може да се говори за определени раси, тъй като липсват специални проучвания, и затова ги описва и характеризира като обща група под наименованието „местни кози“ въпреки наблюдаваното разнообразие. Споменават се кози с дълга и с къса козина; с по-груба и с по-мека козина; с рога, извити назад, настрани и бърдести (винтороги). Съществуват и различни цветови варианти. Кадийски (1952) твърди, че местните кози имат хетерогенен произход и ги диференцира по устройството на черепа и по формата, големината и размера на рогата на три типа: *prisca*, *aegagrus* и *semiflexacornua*. Авторът не прави диференциране и характеризирание на отделните групи местни кози като различни местни породи. Хинковски и кол. (1984) и Данчев (1994) потвърждават наличието на три типа при местните кози според формата на рогата. През 1994 г. разнообразието от локални форми кози са включени

под общото название „местна коза“ в Червения регистър на автохтонните форми домашни животни в категорията „Застрашени форми“ (Данчев, 1994).

Малко известен в страната е фактът, че интерес към генофонда от български местни кози проявяват и чужди специалисти. През 60-те години на XX век екипът на проф. Ф. Алтман събира група местни дългокосмести кози от България с цел да ги запазят в Германия като оригинален генетичен материал преди масовото налагане на саанизирани породи кози у нас (Schuman, 2001).

Разнообразните цветови варианти в космената покривка на различните местни дългокосмести кози са позволили в миналото от тях да се изработват редица занаятчийски изделия, обслужващи бита или служещи за украса. В наши дни кожата от различните местни дългокосмести кози са ценени предимно за направата на кукерски костюми.

СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Българското дружество за опазване на биологичното разнообразие „Семпервива“ след 2000 г. започна наблюдения и предприе действия по съхраняване и презентирание пред обществеността на две отделни местни популации от местни дългокосмести кози – Калоферска дългокосместа коза и Българска виторога дългокосместа коза. През 2005 г. „Семпервива“ предостави информация и снимков материал за две обособени местни популации кози в Изпълнителната агенция по селекция и репродукция в животновъдството. Въпреки това в каталога „Породи селскостопански животни в България“ (2008), който издаде Агенцията, двете отделни популации са представени като обща популация под наименованието Местна дългокосместа (Калоферска) коза с 296 екземпляра под селекционен контрол. Според нас използването на общо название за две различни популации е некоректно, защото не отразява реалността и би довело до смесване на две различни популации. През 2009 г. собствениците на Калоферски дългокосмести кози и Български витороги дългокосмести кози се обединиха в „Асоциация за автохтонни породи кози в България“. По данни на Асоциацията към 2009 г. общият популационен размер на Калоферската дългокосместа коза е 461 броя, а този на Българската виторога дългокосместа коза – 302 броя. Според класификацията на FAO (2001) и двете популации попадат в категорията „Застрашени от изчезване“.

Калоферска дългокосместа коза

През 2000 г. специфичен местен тип дългокосместа коза, отглеждан в Карловско и Пиринско, привличат вниманието на екипа на „Семпервива“. Сдружението събира група животни и сформира нуклеусово стадо в Центъра за редки породи в с. Влахи. (Седефчев,

Седефчев, 2006). Прегледът на литературата показва, че липсва диференцирано разглеждане, описание и характеристика на различните популации местни дългокосмести кози. Поради това работата с тях започва от самото начало с издирване на историческа информация, с определяне на типа, селекция и мониторинг.

“Семпервива” показва типични екземпляри на няколко национални животновъдни изложби в град Сливен, както и на Националните празници на биологичното земеделие в град София. Типични животни под наименованието **Калоферска дългокосместа коза** са представени на три международни срещи за редките местни породи на Балканите, организирани от фондацията SAVE. Екипът на “Семпервива” избра името „Калоферска дългокосместа коза” поради две причини:

- всички типични екземпляри, независимо от района, в който се отглеждат понастоящем, произхождат от района на град Калофер;
- тези местни кози се характеризират с изключително дълга и богата козина (фиг. 1), надвишаваща по този показател всички останали местни кози.

Нашите наблюдения върху чистопородното стадо, развъждано в Центъра за редки породи в село Влахи, област Благоевград, показват, че Калоферската дългокосместа коза устойчиво предава характерните си белези в поколенията, което по недвусмислен начин доказва съществуването на ясно обособена местна порода кози, което направи необходимо нейното описание.

Описание на Калоферската дългокосместа коза

Главата е сравнително масивна. Профилната линия на лицевия дял е почти права, с леко изпъкнал профил. Обикновено животните и от двата пола са рогати, но се срещат и безроги. Рогата на женските са саблевидно извити назад, със слабозабележим преден ръб (фиг. 2). Според типа на рогата се наблюдава разнообразие – срещат се тип *prisca*, *aegagrus* и понякога трудно-определим междинен тип. При пръчовите рогата са силно развити, завити в едри спирали назад и встрани. Ушите са сравнително дълги и полуклепнали. Тялото на животните е с почти квадратен формат. Костната система е здрава и плътна. Половият диморфизъм е ясно изразен. Окосмяването е дълго и обилно по цялото тяло. На челото имат характерен перчем, който при мъжките е силно развит и понякога закрива цялото лице, чак до носа. При женските перчемът е по-слабо развит. Брадата обхваща цялата шия. По крайниците окосмяването е обилно и почти закрива копитата. Това прави животните да изглеждат по-дебелокраки. Козината е по-мека от тази на останалите местни кози.

Яретата на Калоферската дългокосместа коза са с характерно къдраво окосмяване. Обикновено колкото по-къдраво е яретото, толкова по-дълга ще е неговата козина, когато порасне. Оцветяването е едноцветно или двуцветно (шарено). Пигментираните участъци са черни или черно-сиви. Изключително рядко се срещат индивиди с кафява, сива или бяла окраска. При шарените екземпляри обикновено предният пояс е пигментиран. (Неделчев и др., 2010). Продуктивните качества на Калоферската дългокосместа коза не са

Фиг. 1. Калоферска дългокосместа коза. Пръчове с двата основни типа окраска
Fig.1. Kaloferka longhair goat. Males in two main types of coloration

изследвани и измервания на екстериора и живото тегло не са правени.

Българска виторога дългокосместа коза

През 60-те години на XX век проф. Алтман събира и изнася група местни дългокосмести кози от България в Германия, за да бъде запазен автентичен генетичният материал преди началото на масовите кръстосвания на местните кози с внесени саанизирани породи. През 1972 г. проф. Алтман пише следното за тогавашната ситуация: „Не е чудно, че старите, така атрактивно изглеждат Български виторози дългокосмести кози биват изместени сега най-вече по пътя на кръстосването с внесни високопродуктивни породи. Тъй като в момента в България няма предпоставки за съхранение на няколко стада от породата Българска виторога дългокосместа коза, Министерството на културата на ГДР ни се притече на помощ и през 1968 година отпусна средства във валута за закупуването на типични представители на тази толкова значима порода домашни кози.” (Schuman, 2001). Така в Германия се формира чистопородна популация от Български виторози дългокосмести кози, която се отглежда вече 40 години в чист вид. Любопитно е, че не са установени симптоми на инbredна депресия при тази ограничена и изолирана популация. В процеса на дългогодишното

контролирано развъждане на тази българска автохтонна коза от германските фермери се установява, че тя устойчиво предава типа си в поколенията. Това доказва, че се касае за автохтонна порода с установен тип. В България обследването и целенасоченото развъждане на Български виторози дългокосмести кози започва неотдавна. През 2004 г. екипът на “Семпервива” открива малки групи типични екземпляри от породата в планински селища на Югозападна България. В Центъра за редки породи е събрана група животни и са осъществени партньорства с лица, развъждащи Българска виторога дългокосместа коза. През 2009 г., в резултат на партньорство между германски любители на породата в Зоопарка в Тюрингия и “Семпервива”, се осъществява внос на нови животни от България за опресняване на германската популация.

През 2010 г. виторозите дългокосмести кози са представени пред специалисти и публика на Националното изложение по животновъдство в град Сливен.

Описание на Българската виторога дългокосместа коза

Профилната линия на лицето е леко вдадена. Обикновено животните и от двата пола са рогати. При женските често рогата са характерно спираловидни,

Фиг. 2. Калоферска дългокосместа коза. Женски екземпляри
Fig. 2. Kaloferska longhair goat. Females

Фиг. 3. Българска виторога дългокосместа коза. Женски екземпляри
Fig. 3. Bulgarian screw-horn longhair goat. Females

винтообразни (фиг. 3). В Югозападна България, където е основният ареал на разпространение, наричат тези кози „пръчороги“. При мъжките рогата са значително подебели, дълги, спираловидни, с изявен преден ръб. Ушите са къси и стоящи, насочени напред. Тялото е компактно, продълговато, добре замускулено, с дълбоки гърди и хармонично развито. Костната система е здрава и плътна, копитата са здрави. Половият диморфизъм е ясно изразен.

Козината на виторогите кози е сравнително дълга, но по-груба и „по-суха“ от козината на Калоферската коза. Тялото, включително и коремът, са покрити с дълги косми. По краката окосмяването е по-късо. Съществува голямо разнообразие в оцветяването на козите от породата. Характерните окраски са сива, пепелява и кафява, в различни оттенъци и комбинации. Срещат се също черни и шарени кози. При шарените се наблюдават двуцветни и трицветни екземпляри, при комбинация от различни цветове.

Виторогата дългокосместа коза е здрава, устойчива и отлично приспособена към условията в планинските райони на Югозападна България. Притежава жив темперамент. Продуктивните качества, като млечност, плодовитост и растежни способности, не са проучвани. В литературата липсват данни за измервания на живото тегло и екстериора.

ИЗВОДИ

1. Калоферската дългокосместа коза и Виторогата дългокосместа коза имат ясно изразени различни особености в екстериора, твърдо предаващи се в потомството, поради което не е правилно да се включват в общата група, наричана „местни кози“.
2. Към настоящия момент общият популяционен размер на Калоферската дългокосместа коза е 461 броя, а на Българската виторога коза – 302 броя. Според класификацията на FAO и двете популяции са застрашени от изчезване, което налага спешни мерки за тяхното съхраняване.

ЛИТЕРАТУРА

- Данчев, Й., 1994. Опазване на автохтонните форми домашни животни в България. – В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие, т. 2: 107-128.
- Кадийски, Е., 1952. Проучване на местната коза в Северозападна България. София, ССА. – В: Научни трудове ,т. I и II.
- Неделчев, Д., С. Седефчев, А. Седефчев, Б. Стоянов, 2010. Развъдна програма за породата Калоферска дългокосместа коза. Перник, ААПКБ.

- Породи селскостопански животни в България, 2006. Каталог, авторски колектив.
- Седефчев С., А. Седефчев, 2006. Разширяване дейността на Центъра за редки породи в село Влахи - Опазване на старата изчезваща порода Калоферска дългокосместа коза като част от историческото и природно наследство на България, 2006-2008. Проект, Перник, БДОБР "Семпервива".
- Хинковски, Ц., Ц. Макавеев, Й. Данчев, 1984. Местни форми домашни животни, София, Земиздат.
- Хлебаров, Г., 1934. Животновъдство. Университетска библиотека №142, София.
- FAO, 2001. The Global Strategy for the Management of Farm Animal Genetic Resources, Rome, FAO.
- Schuman, A., 2001. Die Bulgarische schraubenhörnige Langhaarziege. Arche Nova.
- Рецензент – доц. д-р Дойчо Димов
E-mail: doytcho.dimov@gmail.com